

I. História forenznej psychológie

Vývoj spoločenského vedomia v priebehu histórie sa odrazil i v postojoch k duševne chorým a k delikventom. V tejto oblasti ľudské poznanie dosiahlo prvý vrchol v období antiky, keď vznikli prvé klasifikácie duševných porúch a biologické a psychologické koncepcie ich etiológie. Rímske právo vymedzovalo duševné poruchy, pri ktorých páchatel nebol trestne zodpovedný. V stredoveku boli základnými reakciami na zločin i duševné poruchy exorcizmus a exkomunikácia. Filozofia renesancie a osvietenstva priniesla zásadné zmeny postoja k duševným poruchám a ku kriminalite. Podmienky na vznik samostatnej forenznej psychológie sa však vytvorili až na prelome 19. a 20. storočia vznikom vedeckej psychológie, prírodovedne orientovanej psychiatrie a zavádzaním vedeckých metód od výskumu delikvencie. Prvou aplikačnou oblasťou forenznej psychologickéj teórie bola tzv. psychológia výpovede, v ktorej išlo o uplatnenie nahromadených výsledkov experimentálnej všeobecnej psychológie na policajnú a súdnu prax. Prví znalci psychológovia začali vystupovať pred súdom v 20. rokoch minulého storočia.

II. Predmet a systematika forenznej psychológie

II.1 Predmet forenznej psychológie

Zaoberá sa zákonitostami a javmi psychickej regulácie správania osôb a skupín osôb, kt. sa zúčastňujú procesu uskutočňovania práva.

Je to skúmanie ciest a prostriedkov formovania a riadenia psychickej činnosti účastníkov súdneho procesu.

Je to štúdium psychických zákonitostí činnosti a osobnosti v oblasti práv. vzťahov a sociálneho správania jedinca a skupín v rovine regulovanej práv. normami.

Zaoberá sa psychikou jednotlivých účastníkov práv. procesu, psychickými a sociálnopsychologickými zvláštnosťami jednotl. etáp jeho realizácie aj psychologickými problémami jednotl. práv. odvetví.

Hodnotenie subjektívnej zložky zlyhania ľuds. súčiniteľa sociálnej interakcie s ohľadom na jeho spoločenský a trestnoprávny dosah.

Je aplikovaná psychologická disciplína, kt. sa zaoberá správaním a prežívaním ľudí v situáciách regulovaných právom, hl. trestným.

Poskytuje psychologické služby justičným a legislatívnym systémom, získava špeciálne znalosti o legálnych záležitostiach, kt. sa týkajú psychologickéj praxe a realizuje výskum práv. problémov, kt. zahrňujú psychologické procesy.

II.2 Systematika forenznej psychológie

Zasahuje do dvoch vedných systémov:

- psychologických
- právnych

Systém psychologických vied:

-*teoretické odvetvia*: všeob. psychológia, vývinová, psychopatológia

-*špeciálne odvetvia*: sociálna, porovnávací, diferenciálna psychológia

-*aplikované odvetvia*: klinická, pracovná, pedagogická, školská,...

Systém právnych vied: psycho patrí do skupiny špeciálnych forezných vied. Patria sem aj:

-*súdne lekárstvo*

-*forezná psychiatria*

-*techn. a chem. vedy*

-*forezná sociológia a štatistika*

Horizontálne členenie:

-klinická, sociálna, vývinová- ontogenetická, pedagogická, školská, pracovná

Vertikálne:

Detký vek: 0-15

Juvenilný: 15-18

Adolescentný: 18-22

Dospelý: 22-60

Regresný: 60 a viac

II.3 Členenie foreznej psychológie podľa právnej náplne expertízy

Trestné konanie:

-objasnenie kriminogenézy a posúdenie trestnej zodpovednosti z hľad. dušev. zdravia

-indikovanie charakteru nápravno-výchovných opatrení

-posúdenie spôsobilosti vypovedať, chápať zmysel trest. konania, zúčastniť sa tam

-zhodnotenie vierohodnosti výpovedí svedkov

-analýza motivačných alternatív

-posúdenie podielu poškodeného na motivácií trest. činu- **viktimologická expertíza**

-posúdenie prognózy resocializácie u obvinených

-pokúsenie sa o hypotetické vytvorenie osobnostnej štruktúry- **psycholog. portrét**

Občianskoprávne a rodinné konanie:

-**psychologické expertízy pri konaní v otázkach spôsobilosti na práv. úkony**

-**posudzovanie sporných otázok indikácie práv. opatrení v prospech detí a mladistvých**

-**psychol. otázky rozvodových konaní**

- **-//- pri riešení adopcie, jej zrušenia**

- **sporné otázky prac. spôsobilosti**

-**posúdenie právoplatnosti uzavretých majetkovopráv. úkonov**

Forezná psychológia súčasnosti je aplikovaná vedná disciplína, ktorá sa zaoberá teoretickými a praktickými problémami právnej praxe. Z hľadiska systému právnych vied patrí k špeciálnym forezným disciplinám. V praxi sa forezná psychológia opiera o poznatky a metódy radu ďalších špeciálnych a aplikovaných psychologických disciplín – klinickej, sociálnej, pedagogickej, pracovnej psychológie. Z hľadiska právnej náplne expertízy sa uplatňuje najmä v trestnoprávnom a občianskoprávnom konaní. Forezná psychológia je teda príkladom modernej interdisciplinárnej vedy.

II.4 Forezný psychológ ako znalec

II.4.1 Právne ustanovenia pre súdnych znalcov a tlmočníkov

Náležitosti návrhu na vymenovanie:

-št. občianstvo SR

-osobný dotazník

-životopis so zameraním na odbornosť

-overené doklady o vzdelaní

-vyhlásenie odbornej inštitúcie o praxi, morálnych a osobných vlastnostiach

-doklad o absolvovaní špeciálnej výučby

-súhlas ZML ak uchádzač vykonáva závislú činnosť

-výpis z registra trestov max. 3 mesiace starý

Absolvovanie Filozofickej fakulty odbor psychológia, prax 7 rokov, absolvovanie špecializovaného štúdia ukončené skúškou.

ZOZNAMY ZNALCOV:

-prístupné verejnosti k nahliadnutiu

-členené podľa odborov a odvetví

-znalec vedie o vykonaných úkonoch ZNALECKÝ DENNÍK- je aj príjmovým dokladom o odmenách a nákladoch, podklad na daňové účely.

-ZNALEC MÔŽE BYŤ ODVOLANÝ:

- ak nepokračuje vo zvyšovaní kvalifikácie
- neabsolvuje overovanie spôsobilosti
- ak sa u neho vyskytli osobnostné vlastnosti, kt. neposkytujú záruku zodpoved. výkonu
- ak na požiadanie št. orgánu odmietne vykonať znalecký posudok

Pri podaní znaleckého posudku sa môže pribrať znalec, kt. je zapísaný v zozname al. ústav. Vo výnimočných prípadoch aj znalec ad hoc- len pre tento prípad, kt. nie je zapísaný v zozname.

Trestného činu sa dopustí znalec, al. tlmočník ak:

- uvedie nepravdu
- ak zamlčí okolnosť významnú pre prípad

Basa až na 3 roky. Ak by tým spôsobil vážnu škodu, tak na 3-8 rokov.

II.4.2 Etické princípy znaleckej činnosti

- kompetencia
- integrita
- profesijná a vedecká zodpovednosť
- rešpektovanie práv a dôstojnosti ľudí
- záujem o prospech iných
- sociálna zodpovednosť

Podľa Kódexu Americkej akadémie forenzných vied:

- kvalifikácia
- zistenia a závery
- nestrannosť

II.4.3 Výpoveď znalca pred súdom

- pripravenosť
- presnosť
- stručnosť : max. 10 min
- koherencia
- zodpovednosť
- ovládanie správania

II.5 Štruktúra súdnoznaleckého posudku

Úvodná časť

- 1.: úloha znalca
- 2.: účel posudku
- 3.: dátum vyžiadania posudku
- 4.: dátum vypracovania
- 5.: podklady na vypracovanie

Nález

Rozdeľuje sa na výpis zo spisovaného materiálu a na vlastné psychologické vyšetrenie.

Výpis zo spisu:

- spôsob vykonania trest. činu
- výpovede obvineného
- vzťah obvineného k objektu
- charakteristiky vyšetreného zo strany rodiny, známych,...
- zdravotná dokumentácia hl. psych. poruchy, somatické ochorenia, úrazy,...
- výpis z registra trestov

Psychologické vyšetrenie:

-používajú sa : klinické metódy: úvodné interview, anamnéza, pozorovanie správania a testové metódy

Úvodné interview: zoznámenie sa s vyšetrovaním, nadviazať kontakt, zistiť orientáciu.

Anamnéza:

- okolnosti pôrodu

- raný psychomotorický vývin
- detské choroby a úrazy
- predškolská výchova
- školský vek
- profesionálny vývin
- záujmy
- vojenská služba
- psychosexuálny vývin, partnerské vzťahy
- aktuálny zdravotný stav
- povahové sebahodnotenie

Pozorovanie správania:

- habitus a celkový telesný stav
- zovňajšok
- psychomotorika
- emočné prejavy
- myslenie a verbalizácia
- sociabilita

Testové metódy:

- objektivita- nezávislosť testu od administrátora
- štandardizácia- vypracovanie noriem podľa veku a sociokultúrnych ulazovateľov
- reliabilita- spoľahlivosť
- validita- platnosť

Posudok

Rozbor a zhrnutie získaných výsledkov

Záver

Obsahuje doslovné znenie vš. otázok, kt. v uznesení znalcovi dal vyšetrovací orgán

Príloha

Napr. fotodokumentácia, nákresy, schémy, kópie dokumentov.

Znalecká doložka

Znalec tu uvedie súd, pri kt. je registrovaný, dátum menovania, evidenčné číslo, poradové číslo posudku

posudok je overený odtlačkom okrúhlej znaleckej pečiatky so št. znakom a podpisom znalca.

Jednotná sústava právnych noriem sa člení podľa obsahu na jednotlivé právne odvetvia, ako je napr. trestné, správne, finančné, hospodárske, medzinárodné právo. Znalci z odboru psychológie sa podieľajú na riešení sporných otázok v rámci občianskeho, rodinného, pracovného, a hlavne trestného práva. Štruktúra trestného práva obsahuje vymedzenie základných pojmov – trestný čin, trestná zodpovednosť, zavinenie, tresty a ochranné opatrenia a skutkové podstaty vyše 200 trestných činov. Znalci sa pri svojej expertíznej činnosti musia riadiť povinnosťami a právami znalca, ktoré sú zakotvené v zák. 36/67 Zb. a vyhláske č. 263/1996 Z. z. i základnými etickými princípmi. Znalecký posudok z forennej psychológie sa člení na úvod, nález, posudok, záver a znaleckú doložku. Nález sa opiera o výpis zo spisového materiálu a psychologické vyšetrenie s použitím klinických a testových metód.

III. Teória delikvencie

Kriminalita: súhrn trest. činov, kt. spáchali zodpovední jedinci na istom mieste za isté obdobie.

Index kriminality:
$$\frac{\text{POČET ODSÚDENÝCH}}{\text{POČET OBYV. 15-60 R.}} \times 10\,000$$

Porušovanie právnych noriem možno vykázat' stavom kriminality či delikvencie v spoločnosti pomocou metód kriminálnej štatistiky.

Sledovaním príčin a dynamických zmien v štruktúre kriminality sa zaoberá interdisciplinárne vedné odvetvie – **kriminológia**.

K jej praktickým cieľom patrí **prognostika a prevencia kriminality spoločnosti**.

Teórie delikvencie možno v podstate rozdeliť na štyri skupiny:

- biologické,**
- sociologické,**

-psychologické **-polyetiologické**

Predstaviteľmi biologických teórií sú: *antropologická škola* (Lombroso, Ferri), *aplikácia konštitučných typológií* (Kretschmer, Sheldon) a *genetické výskumy* (napr. Goddard, Lange, Christiansen, Mednick). K sociologickým prístupom zaradujeme *teórie francúzskych sociológov 19. storočia* (Durkheim, Tarde) a prevažne *sociálnopsychologický výskum v USA* (Merton, Sutherland, Shaw a i.).

Z psychologických teórií sú najvýznamnejšie *práce psychodynamicky orientovaných autorov* (Freud, Alexander, Aichhorn, Slawson a i.) a *behaviorálne prístupy* (Eysenck, Bandura).

Ako príklad polyetiologických prístupov možno uviesť *výskumy manželov Glueckovcov o juvenilnej delikvencii*.

IV. Psychológia uplatňovania práva

Psychologické premenné pri výsluchu

Výsluch: špecifická metóda kriminalistického objasňovania, kt. podstata spočíva v získavaní a dokumentovaní výpovedí za podmienok dodržiavania zákona.

Je to **špecifický druh pološtruktúrovaného interview:** stanovený cieľ rozhovoru.

ETAPY:

-*prípravná:* 3 zákl. otázky: O ČOM? S KÝM? AKO?

-*úvodná:* 2 ciele: vysvetliť zmysel výsluchu, navodiť primeranú emočnú atmosféru.
Musí zistiť osobné údaje vypočúvaného, intonácia hlasu, úprava miesta, Primeraná vzdialenosť,

-*jadro výsluchu:* zameriava sa na relevantné info dané cieľom.

Typické spôsoby vedenia rozhovoru a kladenia otázok:

-**lievikový:** od všeobecného ku konkrétnemu

-**hrebeňový:** striedanie viac a menej relevantných otázok

Intrúzia: nečakané položenie relevantnej otázky

Vhodnejšie sú otvorené otázky

-*záver výsluchu:* slúži na sumarizovanie zistení, aj na pozitívne posilnenie- podanie ruky,...

-*záznam a vyhodnotenie výsluchu:* nahrávanie na video vyžaduje súhlas vypočúvaného.

Výsluch je metóda získavania a výmeny info, aj situácia sociálnej percepcie a interakcie- vzájomné vnímanie a ovplyvňovanie.

Prebieha na úrovni zložitej verbálnej/ neverbálnej komunikácie.

Základné kanály neverbálnej komunikácie:

-mimika

-gestá

-posturoológia: pozícia tela pri chôdzi, sedení, ...

-kinetika: komunikácia pohybom

-proxemika: vyjadrovanie neverbál. posolstiev vzdialenosťou medzi ľuďmi

-haptika: komunikácia dotykom

-paralingvistika: komunikácia formálnymi prostriedkami hovorenej reči

-teritórium

-úprava zovňajšku, oblečenie

Psychológia výpovede

Výpoveď z hľadiska podozrivého, svedka, poškodeného je **pamäťový výkon**.

Fáza vštípenia:

Faktory, kt. ovplyv. kvalitu spomienky: *fyzikálne podmienky na vnímanie, funkčné schopnosti vnímania, koncentrácia, tenacita pozornosti, aktuálna emócia, zameranosť osobnosti*

Fáza podržania a zabúdania:

Je aktívny psychický proces uloženia a ďalšieho triedenia vštípených pamäťových stôp.

Ebbinghaussova krivka: najviac vecí zabudneme v krátkom čase po vštípení.

Fáza vybavovania a znovupoznania:

Je aktualizácia spomienkovej stopy. Dôl. rola: *pozícia vypovedajúceho, vôľové vlastnosti, zložitost' vybavovanej veci, emočný stav, epizodická pamäť*.

Psychologické aspekty ďalších vyšetrovacích postupov

Rekondícia:

Špeciálny kriminalistický postup, pri kt. má svedok, poškodený znovupoznať a identifikovať objekty- osoby, predmety. Koná sa vždy len s 1 svedkom. Vyberá si z radu 5-7 podozrivých vybratých na základe podobnosti.

Rekonštrukcia:

Metóda obnovy objektov a významných udalostí na účel vyšetrovania.

-aj rekonštrukcia podoby podozrivého.

Vyšetrovací experiment:

Nadväzuje na rekonštrukciu. Kontrolovaným spôsobom sa pri ňom overujú príčinné súvislosti javov.

Základné znaky experimentu:

-manipulácia s nezávislou premennou

-meranie závislej premennej

-kontrola vš. ostatných premenných

Konfrontácia:

Súčasný výsluch dvoch už predtým vypočutých osôb, v ich výpovediach sú zásadné rozpory.

Zásady: *plánovitosť, organizovanosť, iniciatíva konfrontovaných, zásada pozorovania, aktívneho riadenia.*

Špeciálne psychologické vyšetrovacie metódy

Psychologické profilovanie

=psychologický portrét neznámeho páchatel'a

-využitie znalostí o správaní a prežívaní človeka na vytvorenie pravdepodobného psychologického portrétu na základe zaistených kriminalistických stôp- miesto činu, obeť.

Organizovaná vražda:

-plánovaná, pripravovaná

-páchatel' pred vraždou sa pokúšal kontrolovať obeť

-zanecháva málo stôp, relatívny poriadok- odnáša obeť, zbraň

-býva skôr ďalej od miesta činu, používa auto

-obeť je cudzia, ale vyhliadnutá

-páchatel' má väčšinou priemerné, vyššie IQ

-pracuje v kvalifikovaných miestach

-je sociálne, sexuálne kompetentný

-anamnéza býva bez sociálnej patológie

-k obeti sa správa pri prekonávaní odporu brutálne agresívne

-z miesta činu si odnáša suveníry

-info o zločine sleduje v médiách

Dezorganizovaná vražda

-málo známkov plánovania, správanie je často náhodné, impulzívne

-nepokúša sa maskovať čin, po čine sexuálne manipuluje s obeťou

-sú často osobnostne izolovaní, nižšie IQ, často nezamestnaní,

-v anamnéze má nestabilného otca, časté tresty, sexuálne zneužitie

-prežívanie pri čine je skôr úzkostné, má celý rad sexuálnych, psychických ťažkostí

Profil neznámeho páchatel'a by mal dávať odpovede na otázky:

Ako? Analýza správania

Prečo? Analýza motivácie

Kto? Analýza osobnosti neznámeho páchatel'a

Polygraf „detektor lži“

-je to psychofyzologická metóda, kt. sa paralelne s fyzickými reakciami vyšetreného merajú pomocou prístroja- polygrafu viaceré autonómne fyziologické reakcie- tep, dýchanie, svalové napätie, kožnogalvanický odpor, tlak krvi,..

Pri každej odpovedi sa zaznamenávajú zmeny v hodnotách fyziologických funkcií oproti normálu.

Hypnóza:

Je stav zmeneného vedomia navodeného sugesciami a špeciálnym vzťahom s hypnotizujúcim.

Sú rôzne hĺbky , ľudia sa líšia v schopnosti upadnúť do hypnózy v tzv. *hypnabilite*.

Farmakointerview:

Je použitie látok s psychotropným účinkom, kt. menia stav vedomia, zvyšujú pohotovosť k emočnej abreakcii- odreagovanie.

V kapitole sú uvedené vybrané témy z policajnej (kriminalistickej) a justičnej psychológie. Policajná personalistika vznikla na základe výberu kognitívnych schopností uchádzačov cez posudzovanie osobnostných a motivačných predpokladov až po súčasnú komplexnú konzultačnú prax. Diskutuje sa o psychologických aspektoch kriminalistických vyšetrovacích postupov – výsluchu, rekonštrukcii, rekognícii, konfrontácii a vyšetrovacieho experimentu s dôrazom na pozorovanie správania sa a vyhodnotenie verbálnej a neverbálnej komunikácie u zúčastnených.

Špeciálne psychologické vyšetrovacie postupy – polygrafické vyšetrenie, vyšetrovacia hypnóza, farmakointerview sa analyzujú z hľadiska metodológie, legislatívy a etiky postupov. V psychológii súdneho konania sa rozoberajú psychologické aspekty rôznych justičných systémov, atmosféra a komunikácia v súdnej sieni a faktory ovplyvňujúce rozhodovanie poroty či súdneho tribunálu.

V. Psychické determinanty sociálneho zlyhania

Globálne funkcie psychiky

Vedomie

Je stav, pri kt. prežívame aktuálnu psychickú činnosť a aj funkcia, kt. združuje ostatné psychické procesy- vnímanie, myslenie,...

Základné vlastnosti vedomia:

-idignózia- jätstvo

-sebauvedomenie- schopnosť oddiferencovať vlastnú psych. činnosť od reality

-orientácia- časové, miestne súvislosti uvedomovaného

-lucidita- živosť prežívaných obsahov

Nevedomie: najvýznam. zložka psychiky, kt. reguluje správanie človeka

Pozornosť

Je zvýšená zameranosť na isté obsahy vedomia.

Podstatné vlastnosti: **selektivita**-výberovosť záujmov, hodnôt, **koncentrácia**, **kapacita**-množstvo prvkov, kt. môžu byť v 1 okamihu v centre pozornosti, **tenacita**-stabilita v čase, **distribúcia**-schopnosť rozdeliť pozornosť na viac obsahov

Vnímanie

Je globálna funkcia, pomocou kt. psychika zabezpečuje odraz zmien vonkajšieho a vnútorného prostredia, kt. bezprostredne pôsobia na naše zmyslové orgány.

Základné vlastnosti: **interfunkčnosť:** ovplyvnenie inými psych. procesmi a funkciami ako sú pozornosť a myslenie, **konštantnosť:** schopnosť vnímať podnety aj za zmenených podmienok rovnako,

adaptabilita: vnímanie a analyzovanie podnetov pri zmenách ich intenzity.

Kognitívne schopnosti

Intelekt

Tvorí ho zložitá štruktúra faktorov, kt. umožňujú človeku aktívne sa prispôbiť svetu a riešiť problémy.

Poruchy intelektu sa delia na **primárne**- mentálne retardácia a **sekundárne**- demencie

Úlohou forenzných psychológov je posúdiť úroveň intelektu, urobiť aj jeho kvalitatívnu analýzu so štruktúrou osobnosti a aktuálnym psych. stavom v čase činu.

Pamäť

Je schopnosť psychiky vštepíť, podržať a vybaviť prežitú udalosť a informácie.

-percepčná, motorická, verbálna, epizodická, emočná

Poruchy pamäti:

-kvantitatívne poruchy: **hypomnézia:** zníženie mnestickej výkonnosti, postihnutá môže byť aj zložka vštepivosti.

-kvalitatívne: týkajú sa hl. skreslenia obsahu pamäti. **Konfabulácie:** vyplňovanie pamäťových rezerv.

Myslenie

Je najvyššia forma poznania. Je zovšeobecneným poznaním a sprostredkovaním.

Pri hodnotení myslenia si všimame jeho dynamickú zložku, formálne- obsahovú stránku a obsahovú zložku.

Osobnosť

Je strešný psychologický pojem, kt. rozumieme individuálnu integráciu vš. telesných a duševných vlastností jedincov.

Konštitúcia: je telesná stavba človeka, kt. sa významne podieľa na formovaní osobnosti.

Atletický typ: telesne rozvinutá hl. kostrosvalová zložka, egocentrik, vyrovnanosť

Astenický: prevaža zvislého rozmeru, útlejšie postavy, introverzia, fantázie

Pyknický: okrúhle, zaoblené formy, dominuje tráviace ústrojenstvo, povrchný, labilný

Temperament: pre osobnosť typická forma emočného prežívania a reagovania.

Schopnosti: sú časťou štruktúry osobnosti, zdroj interindividuálnych rozdielov, vytvárajú podmienky na trvalé charakteristiky konania- spôsobilosti.

Charakter: stabilné formy sociálneho správania, hl. v záťažových situáciách.

Utvára sa hl. procesmi sociálneho učenia.

-čestnosť, zásadovosť, zodpovednosť,...

Zameranosť: súhrn vš. záujmov, hodnôt, významných život. postojov.

Pestrosť a bohatosť záujmov vytvárajú **formát osobnosti**.

Štruktúra osobnosti: utvára sa vš. vlastnosťami a črtami osobnosti.

Dynamika osobnosti: má 2 aspekty:

-vývinový aspekt: sleduje zmeny osobnosti v čase.

-intrapsychická dynamika osobnosti: zaob. sa vzťahmi medzi zložkami, inštanciami osobnosti

Motivácia ľudského správania

Emotivita:

City sú subjektívnou zložkou nášho vzťahu k objektívnej aj subjektívnej realite. Každá emócia má 4 zložky: subjektívny zážitok, konanie, expresiu, vegetatívny sprievod.

Poruchy emotivity:

-emočná labilita: striedanie citov

-emočná inkontinencia: nekontrolovanosť emócií

-emočná ambivalencia: súčasné prežívania polárnych citov

-emočná inertnosť: chlad, neschopnosť citov

Pudy, inštinky, potreby:

Pudy sú biologicky podmienené podnety, kt. vychádzajú z vnútorného prostredia organizmu a energetizujú správanie, kt. vedie k uspokojeniu potrieb.

Inštinkt zahŕňa impulz na konanie aj schémy vrodeneho, druho špecifického správania.

Potreba je subjektívny stav, nedostatku alebo nadbytku niečoho, je uvedomením si nerovnováhy.

Potreby sa rozlišujú na:

Primárne: biologické, -potrava, spánok, sex

Sekundárne: ľudské- láska, uznanie

Neuspokojenie nižších potrieb znemožní rozvoj vyšších potrieb.

Cieľovosť správania

Vôľa

Je psychický ekvivalent psychického, cieľavedomého správania, kt je vyjadrené subjektívnymi zážitkami: chcem, nechcem.

Abúlia: neschopnosť vôľového konania v oblasti chcenia, rozhodovania a realizácie rozhodnutí.

Vyskytuje sa pri ťažkých depresiách.

Hypobúlia: vôľová slabosť. Pri únave smútku.

Hyperbúlia: chorobne silná vôľa.

Vôľové konanie

-uvedomenie si pohnútky: snahový impulz sa dostáva do vedomia a vytvára zážitok chcenia.

-posúdenie, rozhodovanie

-fáza rozhodnutia: výber alternatívy

-realizácia rozhodnutia v správaní: vôľový akt

Analýza motivácie trestného činu

Vývoj motivácie trestného činu, je priesečníkom individuálnych a situačných faktorov.

Prvky motivačnej štruktúry:

- **jednotlivé motívy: pohnútky motivačnej sily**
- **jednotlivé postoje: zoskupenie motívov, kt vyjadruje intenzitu a smer k cieľu**
- **jednotlivé motivačné vlastnosti: sklony k určitým odlišným spôsobom správania**

hierarchia motívov

- prvotný
- sekundárny
- bezprostredný
- následný

Rozbor motivácie trestného činu

- vylúčenia patologickej motivácie
- sekvenčná analýza- zohľadňujú sa faktory motivačného predpolia, vývoj motívu k činu
- vyjadrenie sa k relatívnej psychologickej pravdepodobnosti

Pre potreby forenznopsychologickej expertízy hodnotíme u vyšetrených oblastí tzv. globálnych funkcií psychiky (vnímanie, vedomie, pozornosť), kognitívne schopnosti (intelekt, pamäť, myslenie), motivačné faktory aktívácie a cieľovosti správania (potreby, pudy, vôľa a vôľové konanie) a osobnosť (štruktúra, dynamika, formát). Pri ich hodnotení sa opierame o psychodiagnostické metódy, tak klinické (interview, anamnéza, pozorovanie správania), ako i testové (dotazníky, výkonové i projektívne metódy). Hodnotenie psychických faktorov je východiskom pre analýzu motivácie trestného činu. Proces motivácie trestného činu má svoju fázovú dynamiku a v jeho priebehu môže dôjsť k množstvu zmien v hierarchii motívov i v ich subjektívnom hodnotení. Pri analýze motivácie konkrétneho trestného činu musíme vylúčiť patologickú motiváciu v užšom zmysle slova a uskutočniť sekvenčnú analýzu konania. Pri viacerých motivačných alternatívach sa vyjadrujeme k ich relatívnej psychologickej pravdepodobnosti na pozadí osobnosti páchatel'a, jeho aktuálneho stavu v čase činu a situačných faktorov.

VI. Ontogenetické aspekty vo forenznej psychológii

Detský vek

Maloletosť, 0-15rokov najvýznamnejší úsek života, keď jedinec prejde vývojovými zmenami.

-dieťa v rannom a predškolskom veku: 0-6r

- neprichádza do úvahy ako páchatel' trestných činov.
- zodpovednosť nesú rodičia
- nechcené deti sú vysokorizikové v dospelom veku vrátane delikvencie.
- použitia ich svedeckej výpovede je problematické a má byť v kompetencii špecializovaných psychológov.
- v 6r používa cca 2500 slov a ďalším 1000 rozumie.
- má problémy pri odhadovaní času a deju.
- má obmedzený vzťahový sociálny rámec.
- myslenie má sklony k egocentrizmu a antropomorfizmu.
- používa tzv. detskú lož, kt je neuvedomovaná.

Dieťa v mladšom školskom veku 6-10r

- prebieha vývoj mravných noriem- heteronómie k autonómie.
- vidia v pravidlách prejav dohody kt akceptujú
- cít spravodlivosti má prevahu nad poslušnosťou a rešpektom.
- vývoj sociálnej adaptácie je závislý od kvality domáceho prostredia.
- deti z neúplných rodín sú agresívnejšie, nepokojné, negatívnejšie.
- poruchy správania: krádeže, násilné prejavy, drobné podvody- záškoláctvo.

Dieťa v staršom školskom veku 10-14r

- nastupujúca somatosexuálna zrelosť.
- nastáva isté medzivládne pred ustálením špecifických motivácií, zábran a snáh.
- začiatok krízy identity, kt trvá až do adolescencie
- citová labilita, výbušnosť= vulkanizmus.
- dôležitá úloha vrstovníckych skupín.
- prvé skúsenosti zo psychotropnými látkami.
- sexuálne správanie
- delikventné správanie

Dieťa ako objekt znaleckej činnosti

-do 15 r nie je trestne zodpovedné, ani spôsobilé na právne úkony
-*ochranná výchova*: ukladá sa u dieťaťa 12-15 r, kt vykonalo trestný čin vraždy alebo sa dopustí činu kt je inak trestný.

Juvenilný vek

Vek mladistvých 15-18 r

Pomer chlapcov a dievčat je asi 4:1

-trestná činnosť- proti druhej osobe, poškodzovanie majetku, lúpeže, prepadnutia.

-je to obdobie vlastnej intelektuálnej výkonnosti.

-cca 2/3 majú sexuálne skúsenosti

-učni sa definitívne profesionálne orientujú

-morálny absolutizmus: hodnotenie autorít staršej generácie

-vrcholí kríza identity

-4 *podtypy* juvenilných delikventov

-*neprimeraní- nezrelí*

-*nesocializovaní- psychopatickí*

-*neurotickí- narušení*

-*sociálne subkultúrni*

2 skupiny porúch juvenilnej delikvencie

-*nesocializovaná porucha správania: neobľúbenosť u vrstovníkov, izolovanosť, konflikty*

-*sociálna porucha správania: dobré vzťahy zo skupinou vrstovníkov, agresivita voči inými skupinám, dospelým*

Dissociálny vývin:

-faktor času

-faktor zhoršovania

-prvé poruchy správania v predškolskom veku najneskôr okolo puberty

-zvýšená citlivosť na dissociálne správanie- pre jedinca prítlačlivé

-vo fáze dissociálneho vývinu, drogy, sex, hazard, násilie

Zvláštnosťou juvenilnej delikvencie je, že sa v nej prelínajú faktory porúch správania detského veku s črtami typickými pre dospelú kriminalitu.

Spoločná črta všetkých párt a hnutí je šokovať svet dospelých.

Mladistvý kt spáchal trestný čin môže byť odsúdený na trest z výkonom trestu v NVÚ alebo ochrannú výchovu- reedukačné domovy.

Rozhodovanie o treste alebo ochrannej výchove záleží od spoločenskej nebezpečnosti činu. Pozitívna stránka je získať pracovnú kvalifikáciu.

Alternatívy špecifický program- ASP

Uplatňuje sa v reedukačných domovoch:

-*efektívna komunikácia*

-*kontakt s okolím a rodinou*

-*kooperácia a súperenie*

-*zvládanie hnevu a agresie*

-*alternatívne riešenia konfliktov*

-*zážitkový pobyt*

Adolescencia a dospelý vek

18 r a 1 deň

-jedinec je subjektom právnych vzťahov

-obdobie neskoršej adolescencie 18-22 r je zložitá: kríza identity prechádza do adolescentného moratória- človek uniká pred zodpovednosťou.

-pre sociálne zlyhanie sú zraniteľní ľudia z nižším intelektom- časté agresie v afekte, žiarlivosť

-koncom adolescencie väčšina mladých ľudí ustalauje sociálne hodnotové a mravné nastavenie osobnosti a iní sa stanú trvalí delikventi

Regresný vek

60r a viac

-pokles kriminality v dôsledku zmeny celkovej aktivity, výkonnosti. Zníženie agresivity pokles potencie.

- zvýšená rigidita, spomalenie myslenia
- po 60 r dosahuje druhý vrchol krivka samovražednosti hlavne dokonalých vražd.
- starecká kriminalita**
- nedbanlivostné trestné činy*
- agresívne*
- kriminálne*

Starší ľudia môžu byť objektom expertízy na posúdenie vierohodnosti výpovede svedka alebo poškodeného.

Starí ľudia sú vysokoriziková skupina trestnej činnosti od podvodov až po sexuálne vraždy. Pre osamelosť a bezbranosť sú terčom lúpeží.

Forenzný psychológ musí pri svojej expertíznej činnosti vždy zvažovať ontogenetické osobitosti psychiky vyšetrovaného. S deťmi do 10 rokov sa stretáva najmä pri posudzovaní vierohodnosti výpovede dieťaťa ako svedka či poškodeného (napr. pri trestných činoch týrania zverenej osoby či pohlavného zneužitia) alebo objektívizovaní psychického poškodenia detských obetí. V pubescentnom a juvenilnom veku sa na páchaní trestnej činnosti podieľajú vo zvýšenej miere sociálnopsychologické motivačné faktory (vplyv party). Ťažisko práce forenzného psychológa tu leží v realizovaní programov sekundárnej a terciárnej prevencie juvenilnej delikvencie. V dospelom veku je najrizikovejším obdobím adolescencia, keď mentomorálne nezrelé osobnosti musia zvládnuť množstvo záťažových životných udalostí a delikvencia je formou „moratória“ (Erikson). Pri posudzovaní jedincov regresného veku, najmä provpáchatel'ov, je potrebné vždy zväžiť účasť psychopatologických (deterioračných) porúch v motivácii trestného činu. Znalecky prichádza do úvahy i posudzovanie vierohodnosti, ktorá však býva zmenená len pri niektorých demenciách a psychózach vyššieho veku. Seniori zároveň patria z viktimologického hľadiska medzi najrizikovejšie vekové skupiny.

VII. Forezne významné psychické poruchy

Psychoreaktívne stavy:

Ich spoločným znakom je podiel psychogénnych činiteľov: psychotrauma, konflikt, frustrácia, stres, ... v etiológii poruchy.

Dôležité kritérium je aj *psychologická zrozumiteľnosť medzi kvalitou podnetu a reakciou.*

Podľa MKCH 10 do skupiny F40- F47 patria neurotické poruchy, p. vyvolané stresom, a somatoformné poruchy.

Abnormné reakcie:

Sú odpoveď na veľmi silné a osobne významné podnety, charakteristické rôznym stupňom zlyhania mechanizmov psychiky, neadaptívnym správaním.

- náhly vznik
- krátke trvanie
- poruchy vedomia
- čiasočná / úplná anamnéza na čin
- sú poruchou celej osobnosti

-PATICKÝ AFEKT

-afekt hnevu vyvolaný silným podnetom- urážka, krivda, ohrozenie.

-na vrchole prechádza do krátkodobého mráкотného stavu s následnou anamnézou.

-búrliový nepokoj, agresia

-3 FÁZY: **-prípravná:** vystupňovanie afektu, zníženie vnímania, pozornosť na podnet

-vrcholná : zmena vedomia s poruchami orientácie, automatické konanie, vegetatívny sprievod- zblednutie, potenie

-ústupová: telesné/ duševné vyčerpanie, úpadok do spánku- po prebudení úplná/ čiastočná anamnéza na rozhodujúce obdobia afektu

-nie je vždy učebnicový

-u zdravého človeka je krajne nepravdepodobný ak sa nenachádza v stave silného vyčerpania, nevyspatia, somatického ochorenia

-jeho pravdepodobnosť znižuje okolnosť ak sa anamnéza týka len výseku činu

-ak k činu došlo v mráкотnom stave, páchatel' sa bude po čine správať neúčelne, nebude chápať situáciu

-ak sa páchatel' pred činom správal k obeti brutálne a v čase činu mal „náhodou“ pri sebe vražednú zbraň, znižuje to pravdepodobnosť patického afektu.

-okolnosť, že páchatel' zasadiť obeti nezmyselný počet rán veľkej intenzity nesvedčí o patickom, ale o veľmi intenzívnom afekte

-rozširovanie obdobia anamnézy na stále dlhší časový úsek, údaj o náhodnom použití drog svedčí o účelových tendenciách a znižuje pravdepodobnosť patického afektu

-radikálny zásah do psychiky- krátkodobá psychóza

-VYSTUPŇOVANÝ AFEKT

-jedinec sa dá strhnúť okolnosťami, podnetom, silnými emóciami a spácha agresívny čin

-chýbajú známky kvalitatívnych porúch vedomia

-vyskytuje sa často po zmenenom psychickom teréne, intoxikačných obdobiach

Abnormné reakcie primitívne- pudové:

-regres na vývinovo menej diferencované formy správania, odbrzdením pudových mechanizmov

-patria sem: **impulzívne poruchy**: jedinec podľahne náhlemu impulzu, podnetu na konanie, kt. nemá zrozumiteľný zmysel ani cieľ

-*patologické hráčstvo, zakladanie požiarov, kradnutie, trichotilománia- vytrhávanie vlasov, iné: oniománia- nutkavé nakupovanie, dromománia- tuláctvo,...*

-spoločný znak: zlyhanie pri odolávaní impulzu, psychické napätie až do konania, pocit úľavy pri jeho realizácii

-nutkavý charakter

Skratové konanie:

-porucha vôľového správania vo fáze rozhodovania a voľby alternatív

-cieľ je jasný, neprimerane volené alternatívy

Účelové konanie:

-mimovedomé reakcie na záťažové reakcie

-inštinktívny charakter

-bez schopnosti kritického náhľadu

Reaktívne stavy a vývoje

-dlhšie trvanie, postupné prehlbovanie intenzity ochorenia

-**reaktívna depresia**: vzniká po zrozumiteľnom psychickom podnete, najčastejšie po strate, smútku, trúčhlenia – doch. k prehlbovaniu depresí, vegetatívne, kognitívne príznaky

-**paranoja**: skĺbený systém bludných presvedčení, najčastejšie prenasledovanie, sťažovanie, erotomanické presvedčenie- že je do neho zamilovaná významná osoba, vynálezcovstvo.

Neurózy:

-úzkostné poruchy

-**fóbické úzkostné poruchy**: agorafóbia- otvorené priestory, sociálna f.- strach pred ľuďmi, z cestovania, klaustrofóbia, zo zvierat,...

-**iné úzkostné poruchy**: panická poruchy- záchvaty úzkosti, generalizovaná úzkostná porucha

Poruchy osobnosti: PSYCHOPATIE

-abnormné varianty osobnosti

-**psychopatické osobnosti**: abnormné osobnosti, kt. svojou abnormitou trpia al. kt. trpí spoločnosť.

-trvalé odchýlky

-rolu hrajú aj biologické vlastnosti: *dedičnosť, konštitúcia*. Aj psychosociálne: *výchova,...*

-**psychodiagnostika porúch osobnosti**: má sa opierať o celú škálu testových metód.

MKCH- Medzinárodné klasifikácia chorôb:

Paranoidná porucha osobnosti:

-nadmerná citlivosť k nezdarom, odstrkovaniu,

-trvalo nepriateľsky ladená, podozrievavá, vzťahovačná

-„svoja pravda“ – vedú často súdne spory

Schizoidná porucha osobnosti:

-nedostatok činností, kt. im poskytujú radosť, emočný chlad, nízka empatia, neprejavovanie vreľých citov, samota

-nadmerná pozornosť fantáziám, málo spoločenských kontaktov

-**bizarní jedinci**: tuláci, bezdomovci,....

-**pasívne fanatické**: extrémni zástancovia istého ideálu, náboženstva,.... nevnučujú druhým

- bojovní fanatici**: presvedčovanie druhých, tresty ich posilňujú v presvedčení,
- citovo chladní**: niekedy sú nazývaní heboidi. V oblasti vyšších citov im chýbajú etické, sociálne city.

Dissociálna porucha:

- nezáujem o cítenie druhých
- neschopnosť prispôbiť sa sociálnym a zákonným normám, podráždenosť, nezodpovednosť
- najrizikovejšia z hľadiska kriminality
- významná rola: *rodinné prostredie, negatívna figúra otca,*
- majú zlú prognózu resocializácie**

Emočne nestabilná porucha osobnosti:

- emočná nestálosť, impulzivita, nedostatočné zváženie následkov konania
- impulzívny typ**: výbuchy hnevu často bez adekvátneho dôvodu
- nestálosť, náladovosť,
- slabá tolerancia alkoholu
- hraničný typ**: nejasná identita a sebakoncept, chronické prežívanie samoty, prehnaná snaha vyhnúť sa samoty
- riziko sebapoškodzovania, suicidálne pokusy

Histriónska porucha osobnosti:

- histrión- herec
- labilná emotivita
- teatrálne vyjadrovanie citov
- nadmerné vyhľadávanie vzrušenia, neprimeraná koketéria
- sebavyzdvihovanie, strhávanie pozornosti na seba, nápadné obliekanie
- hochštapleri*: umelo zvyšujú hodnotu svojej osobnosti stykmi s významnými ľuďmi, titulmi

Iné, forenzne menej významné poruchy osobnosti:

- Anakastická porucha**: postihuje hl. oblasť vyšších citov a charakteru
- nadmerne svedomití, perfekcionisti,
- Úzkostná- vyhýbavá porucha** : chronické prežívanie úzkosti, neistoty, obáv.
- sú presvedčení o svojej nemožnosti, neschopnosti
- Závislá porucha** : nadmerná submisivita, podriaďovanie sa vôli druhých, neschopnosť robiť rozhodnutia, obavy z opustenia
- Iné: narcistická, pasívne- agresívna, depresívna, uplatneniachtiví, hysterickí,**
- Nezdržanliví**: nadmerné pôžitkárstvo, hedonizmus, nutkanie ku konaniu, kt. im prináša slasť, pričom si uvedomujú nemorálnosť.

PSYCHÓZY

- sú **ťažké duševné ochorenia, pri kt. je narušená kontinuita, normálny vývin osobnosti.**
- Osobnosť býva výrazne zmenená v podstatných zložkách- emotivite, myslení, konaní, sociabilite.**
- pacient býva k ochoreniu nekritický
- Endogénne psychózy**: vyvoláva ich súhrn vnútorných faktorov- konštitúcia- konanie, dedičnosť,...
- 2 skupiny: afektívne poruchy, schizofrénia

Afektívne poruchy:

- zreteľné poruchy nálad.
- patická nálada má prechodný/ trvalý charakter
- má periodický priebeh, priebehové varianty sú rôzne- bipolárny priebeh k monopolárnym ochoreniam.
- Väčšina pacientov má normálne medziobdobia- remisie.
- ženy: muži - 3:1
- depresívne fázy sú častejšie ako mánie
- kritické obdobia: puberta, popôrodné obdobie, klimaktérium, sénium

-Depresívna epizóda:

- Základné príznaky: **vytvárajú TRIAS: depresívna nálada, psychomotorický útlm, spomalenie myslenia.**
- obsahové poruchy majú niekedy formu BLUDU.
- pri samovražednom konaní doch. k tzv. *rozšírenému suicídiu*: postihnutý jedinec najskôr zavraždí deti, aby netrpeli v tomto svete a potom seba. Po usmrtení detí niekedy nastáva paradoxne k zastaveniu, vyčerpaniu suicidálnej aktivity, neostáva mu sila dokončiť vlastnú samovraždu.
- jedinec je trestne zodpovedný iba ak v čase činu bol v remisii.

-Manická epizóda:

- vytvárajú ju symptómy polárne k depresívnym: **manicko- expanzívna nálada, zvýšené psychomotorické tempo, zrýchlenie myslenia**
- púšťajú sa do nezmyselných obchodov, machinácií
- konzum alkoholu, zvýšená sexuálna apetencia a aktivita, promiskuita,

Schizofrénia:

-relatívne rozšírená endogénna psychóza, postihuje cca 1% populácie

-klasické 4 formy: paranoidná, hebefrénna, katatónna, simplexná

-PRÍZNAKY: „4 A“ : poruchy asociativity, afektivity, autizmus, ambivalencia

-sekundárne príznaky: halucinácie, bludné nápady,...

-malá psychologická zrozumiteľnosť príznakov

-podľa MKCH-10 sú všeobecné kritériá pre schizofréniu dané prítomnosťou aspoň 1 z:

A: ozvučovanie, vkladanie, odnímanie myšlienok

B: bludy kontrolovania, ovládania

C: halucinácie hlasov

D: 1: neustále halucinácie rôzneho typu, 2: neologizmy, zákazy myšlienok, 3: katatónne príznaky- mutizmus, stupor. 4 negatívne symptómy- apatia, ochudobnenie reči.

-poruchy vyšších citov

-kriminalita nie je vysoká

-mimoriadne ťažké, je zabrániť schizofrénnym vraždám- udejú sa z čistého neba

-obeťami schizofrenikov sú v 60% najbližší príbuzní

-základný schizofrénny príznak je v narušení prirodzenej spätosti človeka zo svojim druhom i vesmírom

-častejšie sa dopúšťajú trestných činov ako vrážd

Mentálna retardácia

-poruchy podmienené geneticky, prenatálnym, perinatálnym, postnatálnym poškodením

-spoločný znak: **zníženie úrovne kognitívnych schopností: intelekt, pamäť, učenie a asociované poruchy osobnosti**

-3-4%

Mentálna subnorma

-vymedzuje sa pásmom medzi IQ 90 (85) – 70

-najčastejšie používané synonymum je slaboduchosť

-16-20%

-bývajú spoločensky nenápadní, absolvujú normálne školy

-veľké riziko spoločenského zlyhania- kvôli primitívite osobnosti

-3 obmeny kvalitatívnej „minus varianty intelektu“

-infantilní

-nejasní

-situačná hlúposť

Ľahká mentálna retardácia

= debilita

-prejavuje sa od ranného veku zaostávaním mentálneho vývinu IQ 70-50

-oneskorený psychomotorický vývin hl. reči, problémy s abstraktným myslením

-väčšina absolvuje osobitné školy, zhoršené ovládanie pudovej sféry

-defekt súdnosti

-vierohodnosť závisí od výskytu akcesorickej psychopatologickej symptomatológie

Stredne ťažká mentálna retardácia

-imbecilita

IQ 49-35

-primitívna reč, obmedzená slovná zásoba

-niektorí sú schopní zaškoliť sa v zvláštnych školách, iných možno len opatrovať

-komplikácie s eretickými prejavmi- často podmienené CNS

-zriedkavejšie sú sexuálne delikty

Ťažká mentálna retardácia

Idiocia

-IQ pod 35

- neschopní samostatného života, často ide o vegetatívnu existenciu
- ústavná starostlivosť, úplne nesvojprávni

Psychické poruchy podmienené organickým poškodením CNS

EPILEPSIA

-psychické poruchy pri epilepsii sa rozdeľujú na:

-*primárne*: záchvaty

-*sekundárne*: dlhodobé povahové zmeny, demencia

-najčastejšou formou záchvatu je grand mal- porucha vedomia s tonickými a klonickými krčmi.

Menej častí je petit mal- krátkodobá absencia vedomia

-zmeny osobnosti závisia od veku začiatku ochorenia, frekvencie a formy záchvatov, terapie,...

-epileptické demencie sa prejavujú hl. spomalením myslenia, zhoršením pamäti, poruchami osobnosti

-spáchanie trestného činu akejkoľvek forme záchvatu vedie k priznaniu nepríčetnosti

-súčasťou psychologického vyšetrenia musí byť pátranie po výskytových stavov v anamnéze a zhodnotenia známkov organicity

DEMENCIE

3 skupiny:

-**cerébrovaskulárne** : multiinfarktová

-**degeneratívne** : Alzheimerov typ,...

-**sekundárne**: pourazové, intoxikačné

-vaskulárne demencie tvoria len 20% všetkých demencií

Degeneratívne demencie- začínajú v mladšom veku, rýchlejší priebeh poruchy pamäti

Diagnostika demencií: okrem klinickopsychologických a psychiatrického vyšetrenia sa uplatňuje množstvo inštrumentálnych vyšetrení- EEG, CT,...

Forenzne významné psychické poruchy sme rozdelili do šiestich podskupín: psychoreaktívne stavy, poruchy osobnosti, psychózy, mentálna retardácia, psychické poruchy podmienené organickým poškodením CNS a poruchy detského veku. Zo psychoreaktívnych stavov sa znalci diferenciálnodiagnosticky zaoberajú najmä prítomnosťou tzv. patického afektu v čase činu pri násilných deliktoch. Poruchy osobnosti sú trvalé abnormné varianty osobnosti, ktorých nositelia tvoria vysoké percento delikventov vrátane recidivistov. Najčastejšie sa stretávame s dissociálnou, schizoidnou a histriónskou poruchou osobnosti.

Diagnostikovanie psychózy (schizofrénie, afektívnej poruchy) v čase činu vedie vo väčšine prípadov ku konštatovaniu nepríčetnosti. Spoločenská nebezpečnosť týchto ochorení sa však v laickej verejnosti preceňuje.

V psychopatológii kognitívnych schopností je najrizikovejšia oblasť mentálnej subnormy. Forenzne významné narušenie rozoznávacích a ovládacích schopností sa zvyčajne diagnostikuje až u jedincov so stredne ťažkou mentálnou retardáciou, posúdenie však závisí od mentálnej náročnosti kriminogénnej situácie. Problematickou sa môže stať vierohodnosť výpovedí svedkov a poškodených s mentálnou retardáciou. Z organicky podmienených psychických porúch a ochorení sa znalci stretávajú najčastejšie s úrazmi hlavy, ktoré sú spojené s poruchami vedomia a demenciami. Medzi psychické poruchy detského veku, ktoré sa môžu podieľať na delikventnom správaní, patria najmä poruchy správania a hyperkinetické poruchy.

VIII. Foreznopsychologické problémy závislosti od psychotropných látok

Alkoholové opojenie

-psychické zmeny v akútnej intoxikácii alkoholom

-stupeň opitosti závisí od druhu koncentrácie alkoholu množstva, čas požitia, momentálny stav konzumenta

-vstrebávanie alkoholu je najrýchlejšie pri stredne koncentrovaných nápojoch

-koncentrácia alkoholu nalačno po 40-80min, po jedle 60-120min.

-jednoduchá opitost':

-**excitačná fáza**: euforická, hypomanická, dráždivá nálada, zvýšenie sexuálnej apetencie, oslabovanie koordinácie, poruchy vnímania a pozornosti, zvyšovanie odvahy

-**útlmová fáza**: zvyšovanie únavy, útlm, apatia, spánok

Komplikovaná opitost':

-kvantitatívne zmeny osobnosti, zastreté vedomie, silné afekty na nevýznamné podnety

Patická ebrieta: v podstate krátkodobá psychóza, mráкотný stav, kvalitatívna porucha vedomia, objavuje sa aj po požití malého množstva alkoholu, stuhnutosť, mlčanlivosť, neprítomnosť výrazu.

Palimpsest = OKNO

Je bežný symptóm už v druhom vývojovom štádiu často sprevádza jednoduchú ebrietu pri ťažkom stupni opojenia.

-nedá sa objektivizovať – špecifická pre každého

Drogové závislosti

Droga v pôvodnom zmysle slova je výťažok z rastlín. Dnes je to každá látka, kt môže zmeniť psychické funkcie a stavy.

Toxikománia závislosť po jedoch

Narkománia: zneužívanie látok, kt utlmujú organizmus

Užívanie drog ma rôzny charakter:

-experimentálny

-rekreačný : epizodické používanie legálnych aj ilegálnych drog

-symptomatický : zmiernenie telesných a psychických ťažkostí

-kompulzívny silná túžba, závislosť

Nekonzumné závislosti- hazardné hráčstvo

Kritériá:

-zaujatosť hraním

-potreba hrať so stále vyššími čiastkami peňazí na dosiahnutie vzrušenia

-opakované neúspešné stavy prerušiť hranie

-nepokoj a podráždenosť pri prerušení hrania

-hranie ako spôsob úteku od problémov

-opakovaný návrat do herne na druhý deň po prehre s cieľom vyhrať peniaze späť

-klamstvá rodine, terapeutom na zakrytie rozsahu hrania

-nelegálne aktivity na získanie peňazí na hranie

-prenášanie zodpovednosti a vyrovnanie dlhu na iných

3 štádiá rozvoja

-štádium vyhrávacie

-prehrávacie

-štádium straty kontroly

Závislosť od alkoholu predstavuje u nás závažný spoločenský problém. Dlhodobo sa asi 1/3 všetkej trestnej činnosti pácha pod vplyvom alkoholu.

Alkoholizácia vystupuje ako adjuvantný motivačný faktor najmä pri násilných a sexuálnych trestných činoch. Forenzne psychologicky je potrebné posúdiť jednak vplyv aktuálnej alkoholovej opojnosti, jednak vplyv dlhodobých zmien intelektu a osobnosti pri závislosti od alkoholu na motivácii trestného činu.

Drogová scéna u nás sa v závislosti so spoločensko-ekonomickými zmenami posledných rokov radikálne mení. Rastie dostupnosť tvrdých drog i počet závislých jedincov od návykových látok. V súčasnosti dominuje závislosť od heroínu. Toxikomani sú vysokorizikoví ako potenciálni páchatelia majetkových a „drogových“ trestných činov, ale sú rizikoví i ako obeť kriminality. Riziko závisí od stupňa identifikácie s toxikomaničnou subkultúrou a jej životným štýlom. Forenzne významné môžu byť i nekonzumné závislosti, najmä patologické hráčstvo.

IX. Psychologické problémy vo forenznej sexuológii

V ľudskej sexuálnej motivácii rozoznávame 4 základné komponenty

-sexuálna identifikácia príslušnosť k pohlaviu

-sexuálna orientácia

-sexuálne emócie sexuálne vzrušenie, orgazmus, zamilovanosť

-sexuálne správanie preferovaná monogamia

Sexuálne motivovaná kriminalita:

Znásilnenie: 2-8 r

-môže byť aj na viac r., ak dôjde k ublíženiu na zdraví al. smrti.

-motivácia: sexuálne uspokojenie páchatel'a, bez ohľadu na reakcie postihnutej

-hl. muži do 30 r.

-psychopatologické pozadie znásilnenia:

-sadizmus

-sexualita ako prostriedok agresie

-znásilnenie ako prostriedok dissociálneho správania

- ako naplnenie normálnej potreby nelagálnymi prostriedkami
- ako kompenzácia nedostačivosti
- psychotické/ neurotické príčiny znásilnenia

Pohlavné zneužitie: 1-8 r.- menej ako 15 ročná osoba, 2r. viac ako 18 ročná

- nejde o trestný čin ak konal v omyle
- viac ako 2/3 páchatel'ov nemajú pravidelný heterosexuálny styk

Incest: 2 r.

- páchatelia väčšinou muži so zníženým socioekonomickým statusom
- často je opakovaný
- najčastejšie otec a dcéra

Sexuálne vraždy:

- 2 varianty:
- prvý: obeť je rýchlym útokom skolená a páchatel' s ňou manipuluje
- druhý: vopred ju znehybní, mučí, sexuálne zneužíva, usmrť
- k usmrteniu obete doch. pri prekonávaní jej odporu. Ak ju páchatel' usmrť až po súloží, aby zabránil prezradeniu, hovoríme o krycej vražde.

Prostitúcia:

- kupliarstvo, obchodovanie so ženami je ťažko preukázateľné
- prostitútky môžu byť stíhané za ohrozovanie pohlavnou chorobou
- často defektné rodinné zázemie, skoré sexuálne praktiky,...
- klasifikácia podľa miesta:** 1.: *pouličné*, 2.: *hotelové, barové, klubové*, 3.: *masážne salóny*, 4.: *call-girls*

Homosexualita:

- latentná:** skrytá- 10% mužov
- príležitostné, núdzové homosexuálne správanie:** v base
- vývinová:** situačné skúsenosti
- Comming-out:* **vývoj identifikácie s homosexualitou:**
- zmätok v identite
- porovnávanie identity
- tolerancia identity
- akceptácia identity
- pýcha identity
- syntéza identity

Sexuálne poruchy a deviácie

-tvoria sexuálnu patológiu

- funkčné sexuálne poruchy:** poruchy súvisiace s prvým štádiom sexuálnej odozvy- frigidita, odpor k sexu, porucha 2. štádia- erekcia, 3. štádium- predčasná ejakulácia, anorgazmia u žien. Patria sem aj bolestivé sexuálne poruchy a nadmerný sexuálny pud- nymfomania, satyriasis.
- sexuálne deviácie:** v MKCH-10 patria k Poruchám osobnosti a správania dospelých.
- poruchy identifikácie*- transsexualizmus, *orientácie, sexuálneho správania*- sadizmus, masochizmus, exhibicionizmus, *kombinované poruchy*- pedofilný sadomasochizmus, S-M.

Pedofília: orientácia na objekty predpubertálneho veku

- spoločensky najnebezpečnejšia deviácia
- väčšina pedofilov sú neagresívni
- časť sú mentálne r., neschopní nadviazať sex. vzťah s dospelou osobou

Transsexualizmus: primárna porucha sexuálnej identifikácie

- jedinec nie je stotožnený s pohlavím, s kt. sa narodil, snaha o jeho zmenu- chirurgicky

Transvestitizmus: keď sa deviant sexuálne vzrušuje prezliekaním do šiat opačného pohlavia.

Sadizmus: sexuálne vzrušenie viazané priamo na trýznenie sexuálneho objektu

Sadomasochizmus: S-M: ritualizovanie a sexualizovanie deštruktivity.

- spôsobovanie, vnímanie bolesti
- sexualizovanie na dimenzii dominancia- submisivita
- ponižovanie, bičovanie, fetišistické odevy, role pána a otroka

Exhibicionizmus: expozícia genitálu, výlučne mužská deviácia

- postihnutý sa sex. vzrušuje obnažovaním genitálu, masturbáciou na verejnom mieste s vysokou koncentráciou žien
- osobnostne sú často hanbliví, ťažkosti pri nadväzovaní erotických kontaktov
- praví exhibicionisti sa vyhýbajú pravému kontaktu s obeťou, predpoklad ich vzrušenia sú emocionálne reakcie divákov

Vzťah spoločnosti k sexualite vrátane postojov k sexuálnym poruchám a deviáciám je kultúrne a historicky podmienený. Sexuálna motivácia má štyri zložky: sexuálnu identifikáciu, sexuálnu orientáciu, sexuálne emócie a sexuálne správanie. Podiel primárne sexuálne motivovaných trestných činov je relatívne nízky, pohybuje sa okolo 1 % kriminality. Sexuálny motív, nepriamy či adjuvantný, existuje pri značnej časti trestnej činnosti.

Väčšinu sexuálne motivovaných trestných činov nepáchajú sexuálni devianti, ale jedinci s poruchami osobnosti, subnormným intelektom, sexuálne deprimovaní, neschopní sociálnej adaptácie. Kapitola dáva prehľad o forenznom význame niektorých sexuálnych deviácií (pedofílie, transsexualizmu, sadizmu a exhibicionizmu). Homosexualita aj po jej odkriminalizovaní a vyradení z klasifikačných systémov porúch ostáva forezným problémom pri zrovnocnení gayov a lesbičiek s heterosexuálmi v oblasti civilného a rodinného práva. Forezný psychológ sa ako člen interdisciplinárneho tímu podieľa na posúdení osobnosti páchatel'a sexuálnych trestných činov, analýze motivácie jeho konania a indikovaní prípadnej ochrannnej liečby.

X. Forezná agresológia

Agresológia: zaoberá sa rôznymi formami násilia z biologického, psychologického, sociálneho, právneho hľadiska.

AGRESIA:

- jednotka správania, reakcia na podnet,
- má vlastnosti: útočnosť, násilnosť, deštrukcia
- reakcia, kt. udeľuje škodlivý podnet inému organizmu

-ROZDELENIE:

- heteroagresia:** proti okoliu
- autoagresia:** proti sebe
- priama agresia:** proti prekážke, útočníkovi
- nepriama agresia:** proti náhradnému objektu

-*potlačená*

-*slovná*

-*proti veciam*

-*živým organizmom*

AGRESIVITA:

- trvalá vlastnosť správať sa agresívne
- podmienená vrodennými, biologickými faktormi, učením

HOSTILITA:

- postoj, kt. sa charakterizuje nepriateľskosťou, odporom voči ostatným ľuďom
- formovaná psychosociálnymi vplyvmi

HNEV:

- zlosť, zúrivosť- sténická emócia, kt. je častým afektívnym korelátom agresie
- má subjektívnu- negatívny zážitok, kognitívnu- signál ohrozenia, vegetatívnu zložku- frekvencia dýchania, srdca,.. a motorickú zložku- mimika, pohyby
- zmena v celkovej aktivačnej úrovni organizmu

Násilné trestné činy:

VRAŽDA:

- úmyselné usmrtenie druhej osoby páchatel'om
- klasifikácia na základe prevažujúceho motivačného stimulu**
- environmentálne homicidiá- sociálne tlaky, oslabenie autorít*
- situačné- v stresovej situácii*

-impulzívne: slabá afektívna kontrola páchatel'a
-katalymické: chýba jasná motivácia, vraždí pod vplyvom idey, bludu
-kompulzívne suicídiá: obeť je náhodná

-pomer žien a mužov- 1:4
-čím bola vražda brutálnejšia a citový vzťah k obeti intenzívnejší, tým je menšia ochota hovoriť o čine a väčšia pravdepodobnosť potlačenia
-páchatelia s nadpriemerným intelektom- dôsledok vyústenia dlhotrvajúceho negatívneho vývoja vzťahov
-rodinná anamnéza: prevažne mnohohodetné, nižšia vzdelanosť, socioekonom. úroveň, častý chladný prístup výchovy, problémová postava- otec,
-osobná anamnéza: poruchy správania u polovice už v školskom veku, väčšina má len základné vzdelanie,
-kriminologické faktory: vyše polovica v čase vraždy pod vplyvom alkoholu, drogy len málo, najčastejšie miesto činu domov, spoločné bývanie s obeťou, hl. kuchynské nože.

Vražda novonarodeného dieťaťa: trestné činy spáchané v stave rozrušenia pôrodom sa posudzujú osobitne- od 3-8 r.

-väčšinou mladé matky, z vidieka, v minulosti netrestané, menšie IQ,
-hl. kvôli nechcenému tehotenstvu, u vydatých nechcený postoj otca dieťaťa
-páchatelky zlyhávajú pri úlohe matky
=neonacídium

Ublíženie na zdraví:

-nedbanlivostné sa posudzujú prísnejšie, ak činom poruší povinnosť vyplývajúcu z výkonu povolania

Ďalšie:

-ruvačky
-lúpeže
-ohrozenie pohlavnou chorobou
-šírenie nákazlivej choroby
-týranie zverenej osoby

SAMOVRAŽEDNOSŤ

-suicidológia- zaob. sa problémom samovražednosti

Suicidalita: čisto ľudský jav, predpokladá sebauvedomenie, sebareflexiu

-SAMOVRAŽDA: je vedomé rozhodnutie ukončiť život sebadeštrukciou so zámernou voľbou situácie a prostriedkov

-SEBAUSMRTENIE: chýba vedomý úmysel umrieť, al. postihnutý nie je schopný pre psychickú chorobu kriticky sa rozhodovať

-SEBAOBEŤ: dobrovoľná smrť z ideových dôvodov. Postihnutý buď odmieta únik z hrozivej situácie, al. sa usmrtili sami, aby upozornili na situáciu v krajine

-tentamen suicídií: pokus o samovraždu: častejšie ženy, ľudia vo veku 30- 35 r., motivované interpersonálne- láska, profesia, mäkké praktiky: lieky, plyn

-dokonalé vraždy: dlhšia príprava, častejšie motivované intrapsychicky: choroba, defekt, tvrdé praktiky: zastrelenie, skok,...

U detí až okolo 10. roku –strach z potrestania, 15- 18 r.: chlapci: konflikty s autoritami, dievčatá- erotické, rodinné problémy.

— je to patologický fenomén, zlyhanie pudu sebazáchovy.

-len u malej časti sa našli psychózy, duševné ochorenia

-bilančná samovražda: výsledok rozumovej úvahy, bilancovania súčasného života a vyhliadky do budúcnosti

suicidálny vývin: u každého rôzne

-zvyčajne začína fázou suicidálnych tendencií- pohrávanie sa s myšlienkou, pokračuje fázou suicidálneho pokusu až k dokonalému suicídiu.

Suicidálne tendencie sa prejavujú vysokým skóre úzkosti, precitlivenosti, depresivitou,...

Účasť na samovražde: ak páchatel' iného pohne k samovražde, al. inému k nej pomáha.

Rozšírená samovražda: samovražda vo dvojici, skupinovo, masovo.

Agresivita je veľmi zložitý fenomén. Jeho biologickými, psychologickými, sociálnymi a právnymi aspektmi sa zaoberá interdisciplinárne odvetvie – agresológia. Terminologicky i foreznopsychologicky je dôležité odlíšiť agresivitu, agresiu, hostilitu, hnev, a ich situačné a interpersonálne podmienky. Teórie agresivity možno v podstate rozdeliť na inštinktivistické (Freud, Lorenz), behaviorálne (Yalská škola, Buss, Selg) a bio-psycho-sociálne – integratívne (Dobrotka, Vondráček a Študent, Fromm). Páchatelia násilných trestných činov, ktorí sú najčastejšie objektom foreznopsychologického posudzovania, tvoria veľmi heterogénnu skupinu. Okrem štandardného foreznopsychologického prístupu je pri ich posudzovaní dôležité špecifické psychodiagnostické vyšetrenie agresivity, viktimologická analýza činu, psychologické hodnotenie súdnolekárskych nálezov poškodených. Samovražednosť je závažný jav sociálnej patológie. Foreznopsychologická expertíza sa zúčastňuje na zisťovaní patologickej motivácie suicidálneho konania, najmä v prípadoch tzv. rozšírenej samovraždy, prípadne napomáhania samovražde.

XI. Transkultúrne aspekty foreznej psychológie

Etnopsychologické a transkultúrne aspekty vo foreznej psychológii sme ilustrovali na rómskej kriminalite a posudzovaní probandov, ktorí pochádzajú zo vzdialených kultúr. Rómovia tvoria na Slovensku neoficiálne asi 5 % obyvateľstva, ich podiel na všeobecnej kriminalite je však mnohonásobne vyšší.

Vzhľadom na zrýchlený populačný trend je osobitným problémom rómska juvenilná delikvencia.

Etnické kultúrne osobitosti Rómov musíme zohľadňovať pri posudzovaní intelektových schopností osobnosti a ich psychopatológie.

Prevenia delikvencie u rómskych občanov je celospoločenským problémom; nemôže vychádzať zo snáh o ich pasívnu asimiláciu do majoritnej populácie, ale z riešenia sociálno-ekonomických a kultúrnych problémov, v spolupráci s rómskymi hnutiami a organizáciami. Transkultúrne faktory zohľadňujeme aj pri posudzovaní cudzincov, ktorí pochádzajú zo vzdialených kultúr a ktorí spáchali trestný čin (najmä agresívneho a sexuálneho charakteru) na území nášho štátu.

Pred r. 1989 to boli najmä robotníci a študenti z krajín bývalého socialistického tábora. Po r. 1989 sa podstatne zvýšil počet cudzincov žijúcich na našom území, ktorí sa môžu stať páchatelmi trestných činov, zvyšuje sa výskyt skupín organizovaného zločinu, založených na národnostnom či etnickom princípe.

Pri ich posudzovaní znalci musia prekonávať celý rad jazykových, kultúrnych, religióznych bariér a zväziť transkultúrne zvláštnosti pri posudzovaní kognitívnych schopností osobnosti, motivácie a psychopatologického obrazu.

XII. Viktimológia

Viktimológia je veda o obeti.

-vznikla po 2. sv. vojne

-kriminálne konanie chápe ako výsledok dynamického procesu interakcie páchatel'a a obeť.

VIKTIMA: obeť: má 2 významy: živá bytosť, kt. je obetovaná nejakému božstvu, al. osoba, organizácia, morálka, právo, kt. sú konaním druhého ohrozené, poškodené, zničené.

-stáva sa ňou osobnosť, kt. je narušené objektívne právo a subjektívne je to prežívané nevôľou al. bolesťou.

-úplne nevinná: chodec, kt. zrazí opitý vodič

-s malým podielom viny: znásilnená žena pri bare so zlou povestou

-rovnako vinná: eutanázia, suicídium

-vinná viac ako páchatel': provokujúca žena, opíja ho alkoholom a potom odmieta sex

-podstatne viac vinná ako páchatel': usmrtenie v sebaobrane pri znásilnení

-simulujúca/ imaginárna obeť: nepravdivé obvinenie

Viktimita: náchylnosť človeka stať sa obeťou, súhrn bio- socio- psychologických znakov typ. pre obeť- nezdržanlivosť, extrémna extrovertnosť, asociálnosť,...

-zvyšuje ju aj nadmerná sociálna viditeľnosť- známi ľudia, politici,...

- aj sociálna izolácia- bezdomovci,...

Viktimácia: proces stávania sa obeťou: podieľa sa na ňom:

Konanie páchatel'a, správanie obeť, reakcia sociálneho okolia, spôsob prijatia roly obeť.

Praktické úlohy viktimológie:

-výskum nových aspektov príčin kriminality

-analýza motivácie trest. činu

-pomoc pri odhaľovaní neznámych páchatel'ov

-posúdenie kvality a rozsahu poškodenia obeť

-praktická sociálna, zdravotná, právna, psychologická pomoc obetiam zločinu

Vymedzuje základné pojmy, ako sú viktima (obeť), viktimita (predispozícia stať sa obeťou) a viktimácia (proces stávania sa obeťou). Pri násilných trestných činoch páchatel'a a obeť spájajú väčšinou intenzívne sociálne vzťahy a viktimácia býva vyvrcholením krízového vzťahu. V sexuálnej trestnej činnosti sú predmetom viktimologickej analýzy najčastejšie trestné činy znásilnenia. Viktimológia okrem analýzy motivácie a posudzovania rozsahu poškodenia sa koncentruje na minimalizovanie psychického poškodenia obetí, najmä metódami krízovej intervencie. Osobitnou časťou je Viktimológia detského veku s výrazne preventívnym zameraním.

XIII. Psychológia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti

Penológia je **interdisciplinárne odvetvie, ktoré sa zaoberá problémami výkonu trestu**. Trestanie prešlo zložitým historickým vývojom a podliehalo vždy sociálno-ekonomickým a ideologickým vplyvom. Penologickí psychológovia sa podieľajú na zavádzaní nových programov nápravnej výchovy v rámci humanizácie väznenstva.

Ich praktická činnosť spočíva **v penitenciárnej psychodiagnostike v rôznych fázach výkonu trestu a aplikovaní psychoterapeutických metód**.

Výkon trestu odňatia slobody má svoje sociálnopsychologické osobitosti – odsúdený sa musí adaptovať nielen na normy väzenskej inštitúcie, ale i na normy väzenskej subkultúry. Z psychických porúch a ochorení sa vo vyšetrovacej väzbe a výkone trestu najčastejšie vyskytujú abnormné reakcie u psychopatických osobností, psychogénne psychózy a zneužívanie psychotropných látok.

Problémom je zvládanie agresie a suicidálnych tendencií.

Psychoterapia sa vo väznenstve uplatňuje v krízovej intervencii, dlhodobej starostlivosti o odsúdených s duševnými poruchami a v rámci štruktúrovaných terapeutických programov zameraných na liečbu závislostí či sexuálnych deviácií.

V rámci postpenitenciárnej starostlivosti pôsobia psychológovia najmä ako konzultanti sociálnych pracovníkov a kurátorov pri riešení individuálnych problémov ľudí prepustených z výkonu trestu odňatia slobody.

XIV. Psychologické otázky prevencie a prognostiky delikvencie

Prevencia kriminality a delikvencie je celospoločenským problémom.

Všeobecnú, sociálnoprávnu prevenciu na primárnej úrovni tvorí hospodárska, ekonomická, legislatívna a bezpečnostná politika štátu.

Na sekundárnej prevencii, ktorá je zameraná na rizikové sociálne skupiny a jednotlivcov, sa podieľa sociálna starostlivosť, psychologické poradenstvo, zdravotná starostlivosť, charitatívne a nevládne organizácie.

Špeciálna prevencia je v pôsobnosti Policajného zboru SR.

Terciárnu prevenciu tvorí postpenitenciárna starostlivosť s cieľom predchádzať recidíve. Prognostika delikvencie sa zaoberá predpoveďami o vývoji dynamiky a štruktúry kriminality (sociálna prognostika).

Individuálna prognostika môže byť predelikventná (predvídanie prvopáchatel'stva) alebo sa zameriava na prognózu resocializácie a možnosť recidívy.

Prognóza resocializácie patrí pre množstvo intervenujúcich faktorov a metodologických limitov k najťažším otázkam forenznopsychologickej expertízy.

Pri jej vypracovaní musíme zvažovať sociálne, osobnostné a symptomatické – kriminogénne faktory.

Záver znalcov slúžia súdom pri rozhodovaní o výnimočných trestoch, pri podmienenom prepustení z výkonu trestu, či o ukončení ochrannej liečby.